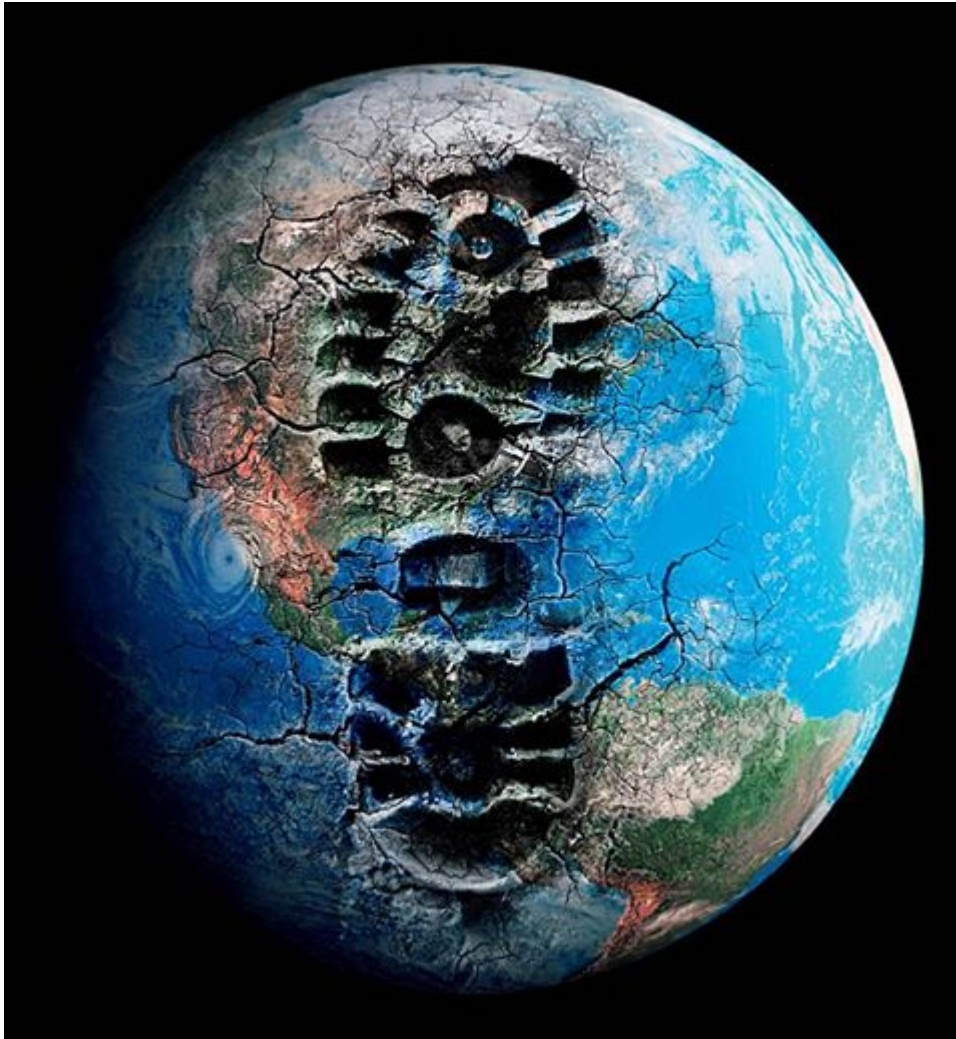

Η Οικολογική Κρίση ως Πνευματική Κρίση

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Φωτό:facebook.com

Ανέστη Κεσελόπουλου Καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Η κρίση στη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα το σύγχρονο κόσμο και να προκαλεί εκδηλώσεις που εκφράζουν ανησυχία. Είναι όμως εξαιρετικά περίεργο το γεγονός ότι ενώ βρισκόμαστε μπροστά σε φαινόμενα που μαρτυρούν βιασμό της φύσεως από τον άνθρωπο, δεν υπάρχει τις περισσότερες φορές η παραμικρή υποψία ότι η κρίση δεν είναι μόνο επιστημονική ή τεχνολογική, αλλά πρωτίστως και προπάντων είναι κρίση πνευματική. Γι' αυτό και οι λύσεις, που κατά καιρούς προτείνονται, για να αποτελέσουν ανάσχεση και να οδηγήσουν σε υπέρβαση της κρίσεως, κινούνται

συνήθως από την αναζήτηση κάποιας «άρτιότερης τεχνολογίας» μέχρι μία ρομαντικού χαρακτήρα «επιστροφή στη φύση». Από την άποψη αυτή δεν είναι άνευ σημασίας το γεγονός ότι στην ορθόδοξη θεολογία τονίζεται με έμφαση η πνευματική διάσταση της οικολογικής κρίσεως και προβάλλεται ανάλογη θεώρηση του κόσμου και της ζωής για την υπέρβασή της.

Πριν δέκα πέντε χρόνια, το Μάρτιο του 1992, οι Προκαθήμενοι των Ορθοδόξων Εκκλησιών σε Μήνυμα, που επιστέγασε τη σύναξή τους στο Φανάρι και κοινοποιήθηκε την Κυριακή της Ορθοδοξίας σε όλο τον κόσμο, έκαναν ρητή αναφορά στους κινδύνους που απειλούν την επιβίωση του φυσικού περιβάλλοντος επισημαίνοντας τα εξής: «Η αλόγιστος και ευδαιμονιστική χρήση της υλικής δημιουργίας υπό του ανθρώπου, με την βοήθεια της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου, έχει ήδη αρχίσει να επιφέρει ανεπανόρθωτον καταστροφήν εις το φυσικόν περιβάλλον. Η Ορθόδοξος Εκκλησία, μή δυναμένη να παραμένη απαθής ενώπιον τιαύτης καταστροφής, καλεί δι ήμών πάντας τους Ορθοδόξους, όπως αφιερώσουν την πρώτην Σεπτεμβρίου εκάστου έτους, ημέραν ενάρξεως του Εκκλησιαστικού έτους, εις προσευχάς και δεήσεις υπέρ της διασώσεως της δημιουργίας του Θεού και εις ενστερνισμόν της προς την φύσιν στάσεως, την οποίαν υπαγορεύει η Θεία Εύχαριστία και η ασκητική παράδοσις της Εκκλησίας». Το εξαιρετικό ενδιαφέρον της επισημάνσεως αυτής βρίσκεται όχι μόνο στην υπογράμμιση των αίτιων που οδήγησαν στην οικολογική κρίση, αλλά και στην παρουσίαση του προϋποθεσιακού πλαισίου, μέσα στο οποίο θεωρείται η υπέρβασή της από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Αν η αλόγιστη και ευδαιμονιστική χρήση της υλικής δημιουργίας από τον άνθρωπο με τη βοήθεια της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου αποτελεί την κύρια αιτία της ανεπανόρθωτης καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, ο ένστερνισμός της κατά φύση προς τη φύση στάσεως, που υπαγορεύει η ευχαριστιακή και ασκητική θεώρησή της, προσφέρει τρόπο αναμετρήσεως με την κρίση, δοκιμασμένο μάλιστα στην ερμηνεία μιας μακραίωνης παραδόσεως.

Εδώ βέβαια πρέπει να τονίσουμε ότι πριν λίγες μόλις δεκαετίες ο κόσμος δεν μιλούσε για οικολογική κρίση, ούτε καν για οικολογικό πρόβλημα. Η οικολογική κρίση αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο. Από την άποψη αυτή μπορεί να υποστηριχθεί ότι δεν είναι δυνατό να βρεθεί οποιαδήποτε άμεση λύση ή υπόδειξη για την υπέρβασή της στην παράδοση της Εκκλησίας. Ταυτόχρονα όμως η οικολογική κρίση δεν είναι αυτόνομο ή αυτοτελές φαινόμενο, αλλά αποτελεί συνέχεια και μεταξέλιξη σειράς προηγούμενων διεργασιών και κρίσεων, που ανάγονται στην εσωτερική κρίση του ανθρώπου. Και η κρίση αυτή αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος όχι μόνο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που είχε πάντοτε στο επίκεντρο της φροντίδας της τον άνθρωπο και τα προβλήματά του, αλλά και

ολόκληρης της βιβλικής αλλά και της πατερικής θεολογίας. Πρέπει μάλιστα εξ αρχής να υπογραμμισθεί ότι δεν είναι δυνατό να εννοήσουμε σωστά τη σύγχρονη οικολογική κρίση και να μιλήσουμε ούσιαστικά για την αντιμετώπιση ή την υπέρβασή της, αν δεν λάβουμε υπόψη τις απαρχές της, που επισημαίνονται στο χώρο της βιβλικής αλλά και της πατερικής θεολογίας. Γι' αυτό το λόγο στις λίγες αυτές γραμμές που ακολουθούν, υπογραμμίζουμε την πρωταρχική κρίση του ανθρώπου, που δημιουργεί η αμαρτία και η πολλαπλή διάστασή του, για να προσπαθήσουμε να εξετάσουμε στη συνέχεια μέσα από το πρίσμα της διδασκαλίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας την περαιτέρω εξέλιξή της ως την οικολογική κρίση που ζούμε στις ημέρες μας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρώτη εντολή που δόθηκε από τον Θεό στον άνθρωπο, ήταν εντολή σχέσεώς του με το φυσικό περιβάλλον: «Από παντός ξύλου του εν τω παραδείσω βρώσει φαγή, από δε του ξύλου του γινώσκειν καλόν και πονηρόν ού φάγεσθε απ' αυτού». Με την πτώση και την παρακοή της εντολής του Θεού ο άνθρωπος δεν διαφοροποιεί απλώς τη στάση του απέναντι στην υπόλοιπη δημιουργία, αλλά κυρίως εναντιώνεται στο θέλημα του Θεού. Γι' αυτό και στη βάση της οικολογικής κρίσεως βρίσκεται η επιθυμία του ανθρώπου να γίνει θεός χωρίς το Θεό. Θέλει να «τελειωθεί» και να τελειοποιήσει τη ζωή του κάνοντας τα πάντα και χρησιμοποιώντας τα πάντα. Κινείται αγνοώντας το θέλημα του Θεού και αρνούμενος να επωμισθεί την προσωπική ευθύνη για τις πράξεις του. Ο τρόπος που ζεί και ενεργεί ο σημερινός άνθρωπος θυμίζει την περιγραφή του προπατορικού αμαρτήματος στην Παλαιά Διαθήκη, όπου παρουσιάζεται εναργέστατα η αλήθεια αυτή. Εκεί ο άνθρωπος περιφρονεί την εντολή του Θεού και μεταθέτει την ευθύνη των πράξεών του σε άλλους. Το ίδιο επαναλαμβάνει και σήμερα, όταν ενεργεί εγωκεντρικά και αρνείται να αναλάβει το μερίδιο της ευθύνης για το συσσωρευμένο στον κόσμο κακό, αγνοώντας τον Θεό και αντιπαραθέτοντας τον εαυτό του προς ό,τι «δεν είναι εγώ» αδυνατεί να αγκαλιάσει με αγάπη τους συνανθρώπους του αλλά και το περιβάλλον. Ο χωρισμός του ανθρώπου από τον Θεό βρίσκεται στη βάση της απομακρύνσεώς του από τον άλλο άνθρωπο, από το φυσικό περιβάλλον αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό. Γι' αυτό σε τελευταία ανάλυση το αμάρτημα αυτό αποτελεί την πρωταρχική αιτία και τον κεντρικό άξονα της οικολογικής κρίσεως.

Φωτό: spiritualecology.org

Η ευθύνη και η υπαιτιότητα του ανθρώπου για την πτωτική αυτή κατάσταση, που συμπεριέλαβε ολόκληρη την κτίση και σήμερα παρουσιάζεται ως οικολογική κρίση, τονίζεται εντονότερα στην Καινή Διαθήκη. Ο Απόστολος Παύλος επισημαίνει ιδιαίτερα ότι η κτίση υποτάχθηκε άθελα στη ματαιότητα και τη δουλεία: «Τη γάρ ματαιότητι η κτίσις υπετάγη, ούχ εκούσα, αλλά διά τον υποτάξαντα». Στο χωρίο αυτό φαίνεται καθαρά όχι μόνο ότι η κτίση και άνθρωπος βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση κατά την πορεία τους στο χρόνο και την ιστορία, αλλά και ότι η συνήθως αποκαλούμενη «άψυχη» και θεωρούμενη «άβουλη» φύση υποτάχθηκε στην κατάσταση αυτή χωρίς τη δική της θέληση.

Έχοντας αυτό το βιβλικό υπόβαθρο και οι Πατέρες της Εκκλησίας επισημαίνουν ότι η υπόδουλη κατάσταση της κτίσεως δεν αποτελεί φυσική της εξέλιξη. Στα κείμενά τους η κτίση παρουσιάζεται ως θύμα, αφού εξαιτίας του ανθρώπου χάνει την κοσμική θέση και τον αρχικό της κανόνα, έστω και αν από κάποιους αυτό θεωρείται ως φυσική της κατάσταση. Γι' αυτό άλλωστε η κτίση αρνείται να υποταγεί στον παραβάτη άνθρωπο. Περιγράφοντας ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος την μετά την πτώση σχέση και στάση της κτίσεως προς τον άνθρωπο, λέει: Όλη η κτίση που πλάσθηκε εκ του μή όντος από το Θεό, όταν είδε τον Αδάμ να αποστασιοποιείται από το Θεό και να απομακρύνεται από τον παράδεισο, δεν ήθελε πια να υποταγεί στον παραβάτη· ο ήλιος δεν ήθελε να λάμπει, η σελήνη δεν ανεχόταν να φέγγει, τα άστρα προτιμούσαν να μή φανούν στα μάτια του, οι πηγές δεν είχαν σκοπό να αναβλύζουν νερό. Τα ποτάμια δεν ήθελαν να κυλούν, ενώ ο αέρας μελετούσε να συσταλεί και να μή δώσει αναπνοή στον άνθρωπο που επαναστάτησε κατά του Θεού· τα θηρία και όλα τα ζώα της γής, όταν τον είδαν γυμνό από την προηγούμενη δόξα του, τον περιφρόνησαν και σκληρύνθηκαν όλα

αμέσως εναντίον του. Ο ουρανός με το δίκιο του έκανε να κινηθεί για να πέσει πάνω του και η γή δεν δεχόταν να τον κουβαλάει πάνω στους ώμους της.

Δεν είναι τυχαίο ότι εξαρχής η σωστή χρήση της κτίσεως συνδέθηκε με τη νηστεία. Στην ορθόδοξη παράδοση η νηστεία χαρακτηρίστηκε ως «εντολή ζωής, συνηλικιώτις ούσα της ανθρωπίνης φύσεως». Η πρώτη εντολή του Θεού προς τον άνθρωπο διατυπώνεται ως εξής: «Από παντός ξύλου του εν τω παραδείσω βρώσει φαγή, από δε του ξύλου του γινώσκειν καλόν και πονηρόν ού φάγεσθε απ' αυτού· η δ' αν ημέρα φάγητε απ' αυτού, θανάτω αποθανείσθε». Και η κεντρική θέση που κατέχει η νηστεία στην παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν είναι τυχαία ούτε άσχετη με το θέμα που εξετάζουμε. Η νηστεία δεν είναι κάποια τυπική ή συμβατική πράξη, αλλά εκούσια στέρηση από τροφή, που ενεργοποιεί τη συνείδηση της εκ των έξω εξαρτήσεως του ανθρώπου. Η συνείδηση αυτή έχει κεφαλαιώδη σπουδαιότητα για την ηθική. Με τη νηστεία που ασκεί ο άνθρωπος αποδεχόμενος την εντολή του Θεού, εκφράζει την υπακοή του και δηλώνει τη συγκατάθεσή του να ομοιωθεί με το Θεό αναγνωρίζοντας την κτιστότητά του· με άλλα λόγια αποδέχεται ότι έχει το είναι δεδανεισμένον. Αντίθετα η άκριτη χρήση που συνδέεται με την παρακοή, αποτελεί την έμπρακτη αμφισβήτηση του δεδομένου της κτιστότητας. Είναι αυτή που, όχι μόνο οδήγησε τον άνθρωπο στην απομάκρυνση και αλλοτρίωση από το Θεό, αλλά καταδίκασε και ολόκληρη την κτίση, που συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νύν.

Εδώ ωστόσο είναι ανάγκη να διευκρινισθεί ότι η αληθινή νηστεία δεν μπορεί να εκφράζεται ως περιφρόνηση ή αδιαφορία του ανθρώπου για την υλική δημιουργία. Μια τέτοια στάση θα σήμαινε σε ένα άλλο επίπεδο αλλοτρίωση από το Θεό και συσηματισμό με τον κόσμο, που δυστυχώς όχι λίγες φορές χαρακτηρίζει κάποιες χριστιανικές κοινωνίες. Ο κόσμος σήμερα, παρά τις άφθονες διακηρύξεις για τον υλισμό του, είναι στο βάθος του τόσο ιδεαλιστικός, ώστε στην ουσία να μισεί και να περιφρονεί τον κόσμο και την ύλη. Μια αδικαιολόγητη υπερηφάνια του ανθρώπου απέναντι στην υπόλοιπη δημιουργία και ένα σύμπλεγμα ανωτερότητας του υπαγορεύουν να βλέπει ό,τι υπάρχει γύρω από αυτόν ως μέσο και απλό χρηστικό εργαλείο, που τον βοηθά να κατακτήσει τους σκοπούς του.

Αυτός ο βαθύς ιδεαλισμός ιδιαίτερα του σύγχρονου ανθρώπου, που τον έχει αποκόψει από τις σωματικές του ρίζες, τον οδηγεί αναπόφευκτα στην αυθαιρεσία εναντίον εκείνων των πραγμάτων, που υποδηλώνουν την υλικότητά του. Βρίσκεται όντως σε ένα τραγικό φαύλο κύκλο, στον οποίο προσπαθώντας εναγώνια να τονίσει και να προαγάγει τον υλικό του χαρακτήρα, καταστρέφει την ίδια του την υλικότητά, αφού κατατρώνει το ίδιο του το σώμα ή καλύτερα την προέκταση του σώματός του, που είναι η κτίση. Έτσι όμως αυτοκαταναλώνεται και

αυτοκαταστρέφεται. Και μόνο όταν καμιά φορά αφυπνίζεται από τα ίδια τα γεγονότα και συνειδητοποιεί ότι με την καθημερινή του ζωή φθείρει τα θεμέλια της υπάρξεώς του και κόβει ο ίδιος κλωνάρι που πατάει, αφήνει να ακουστούν οι κραυγές της αγωνίας του (καταστροφή του περιβάλλοντος, υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, μόλυνση των ποταμών και των θαλασσών, ρύπανση της ατμόσφαιρας κ.λπ.).

Όμως το τραγικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι δεν θίγονται καθόλου οι πνευματικές βάσεις και δεν αμφισβητούνται τα «θεολογικά» κριτήρια του πολιτισμού, που έθρεψε και επέβαλε αυτήν τη στάση ζωής απέναντι στον κόσμο. Η οικολογική κρίση αποτελεί ως φαινόμενο περίτρανη απόδειξη της αλλοτριώσεως του κτιστού ανθρώπου από τον άκτιστο Θεό και αποτέλεσμα της αποκοπής των όντων και της ζωής από τον όντως Όντα και την όντως Ζωή. Εδώ βρίσκεται άλλωστε η αιτία κάθε ανθρώπινου προβλήματος, η πηγή κάθε κρίσεως και κάθε κακού. Ο Μ. Βασίλειος σημειώνει: «Τούτό ἐστι το κακόν, η του Θεού αλλοτριώσις». Αυτή φέρνει τον άνθρωπο σε αντίθεση προς τον κόσμο και προς τον ίδιο τον εαυτό του. Και αυτό είναι επόμενο, γιατί ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από τον Θεό, όπως και ο κόσμος.

Η σωστή στάση απέναντι στον κόσμο ή η παράχρησή του δεν είναι για την ορθόδοξη παράδοση λεπτομέρεια, αλλά η λυδία λίθος, που ανακρίνει και εξετάζει ολόκληρο το ήθος του ανθρώπου. Οι Πατέρες της Εκκλησίας επιμένουν να υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται ως ενάρτεος ή φαύλος από την αντίστοιχη σχέση και χρήση «εύλογη η παράλογη» των πραγμάτων της δημιουργίας που φανερώνει στη ζωή του. «Εκ γάρ του ευλόγως ή παραλόγως τοίς πράγμασι χρήσασθαι ή ενάρτεοι ή φαύλοι γινόμεθα». Αλλά δεν είναι δυνατό να έχουμε καθαρό περιβάλλον, όταν αφήνουμε έκθετο το νου και τη φαντασία μας στους πολύμορφους ρύπους. Είναι το λιγότερο υποκρισία να προστατεύουμε το περιβάλλον μας από τα σκουπίδια και να μετατρέπουμε το νου σε «χωματερή», όπου θάβονται σωροί ακαθαρσιών. Αν δεν οδηγηθεί ο άνθρωπος το ταχύτερο σε σωστή σχέση με τον κόσμο και τα πράγματα του κόσμου, που οικοδομείται στη σωστή σχέση με τον Θεό, δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική αλλαγή στην οικολογία. Η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι μόνο με κείμενα αλλά προπάντων με την εμπειρία και βίωση του ευχαριστιακού και αντικαταναλωτικού ήθους μπορεί να προσφέρει στο σημερινό άνθρωπο χειραγωγή για διέξοδο από την κρίση.

Πηγή: Αφιέρωμα στον Όσιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, σελ 119-122, Ιεράς Μονής Μεγάλου Μετεώρου - Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, Άγια Μετέωρα, 2007